

zumným“, poukazuje podľa M. Buhra na Hegelov filozofický program — preskúmať vznikanie totality. Hegelovi išlo o logiku vzniku a jeho dialektika bola uskutočnením tejto logiky, aj keď možno mať pochybnosti o tom, či svoj program skutočne splnil. Pravý zmysel Hegelovho absolútneho rozumu spočíva podľa nášho autora vo vedomí absolútnej moci ľudského rozumu ako rozumu v zrode, ako historického rozumu. Absolútne sa uskutočňuje v ľudskom, v činoch ľudí, ktoré sú výkonom ľudského rodu a môžu byť len jeho výkonom.

Aj riešenie problému identity, ktorý sa koncom 18. stor. vyvinul v nemeckom duchovnom živote do ústredného svetonázorového problému prejavujúceho sa nielen filozoficky, ale aj eseticky a sociálno-politicky, treba hľadať podľa autora v smere naznačenom Hegelom: otázka identity je otázkou dejín. Historický proces je miestom, kde sa môže vytvárať „identita identity a ne-identity“.

Pre dejiny klasickej nemeckej filozofie je charakteristická neustála snaha odmietať výčitku nesystémovosti adresovanú filozofickému mysleniu,

ktorá sa vždy týkala dôkazu legitimity filozofie (ako vedy), formulovať všeobecne platné výpovede, zákony a princípy. Pri riešení tejto otázky vystúpil problém „otvorených“, tvoriacich sa štruktúr a systémov, s ktorým sa zaoberal tak Kant ako Schelling a Hegel. M. Buhr podčiarkuje, že alternatíva: rozum ako systém alebo rozum ako dejiny je pre filozofiu falošnou alternatívou. Dialektickému mysleniu ide o filozofické poznanie súvislostí, vzťahov medzi faktami, o poznanie totality ako totality. Systém a dejiny sa preto v dialektickom myslení nevylučujú, naopak, takéto myslenie predpokladá nedeliteľnú súvislosť medzi nimi.

Zborník prednášok a článkov Manfreda Buhra je prínosom tak z aspektu dejín filozofie, ako aj zo systémového hľadiska. Ak pri skúmaní sociálno-politických predpokladov a stimulov teoretických koncepcií v epoche klasickej nemeckej filozofie neprinášajú pertraktované state vyčerpávajúce odpovede, treba mať na pamäti, že ide o tematiku, nárokovajúcu si komplexnejšie monografické práce.

Milan Zemko

OD ÚPADKU HEGELOVSTVÍ K NOVOHEGELOVSTVÍ

L. MAJOR: *Od úpadku hegelovství k novohegelovství*. Univerzita Karlova, Praha 1987, 115 s.

Otázka politického dopadu Hegelovy filozofie bola diskutovaná od minulého stololetí a nabyla značného významu i ve stololetí dvacátém. V Hegelovi se na jedné straně viděl stoupenec pruského státu a dokonce jakýsi pruský státní filozof, na druhé straně již v minulém stololetí bylo řadě myslitelů jasné, že Hegel byl i analytikem buržoazní společnosti. Ve dvacátém stololetí nechybělo dokonce několik pokusů dokázat nejen reakční charakter He-

gelovy filozofie, nýbrž ukázat ji jako předstupeň fašistické ideologie, koncepce fašistického německého státu. V tomto směru byl zvlášť radikální K. Popper, a proto než přejdeme k vlastní práci Majorově, řekněme několik slov k jeho pojetí Hegela a hegelianismu. Příznačné pro Poppera je, že se netají svými záměry a vysloveně prohlašuje, že mu nejde o vysvětlení vlivu Hegelovy filozofie, nýbrž o to, aby tento vliv potíral. Hegel

se Popperovi jeví nejen jako pokračovatel Heraklita, Platona a Aristotela, v nichž spatřuje předchůdce tzv. moderní totalitarismu, nýbrž jako šarlatán, představitel nečestnosti a neodpovědnosti. O Hegela opírá své myšlení levice (rozumí se marxistická levice), konzervativní centrum a fašismus. Přitom Popper nachází spojující článek mezi těmito směry, anebo řečneme „chybějící článek“ v Hegelově pojetí války. Levice jeho pojetí války nahradila bojem tříd, fašismus bojem ras. Hegel se právě proto Popperovi jeví jako chybějící článek (missing link) mezi Platonem a moderní formou totalitarismu. Popper se netají tím, že v hodnocení Hegela přijal řadu negativních soudů od Schopenhauera a Frieše; Fries byl neúspěšný Hegelův konkurent a Schopenhauer se cítil odstrčen a znevážen právě Hegelovými úspěchy.

Skutečně jako eskamotáž se jeví Popperova charakteristika vztahu hegelianismu k rasismu; k hegelianismu řadí i ony myslitele, kteří s ním nemají co společného. Týká se to např. H. Freyera, který vyšel z Diltheye, o Hegelovi toho moc nevěděl, Jasperse a Heideggera. Jestliže Popper vytýká Hegelovi, že připouští rozpory ve vědě a že úkolem vědy je právě tyto rozpory překonávat, pak se mu skutečně podařilo nemožné, to je překlenout je sugestivně na podkladě omezené literatury (nebo lépe řečeno několika náhodně ovšem záměrně vybraných knížek).

Již tedy z hlediska nutného vyrovnání se s Popperovými názory je Majorova studie cenná, poněvadž vychází ze znalosti látky a z jejího politického a ideologického zřetězení. Všimněme si proto výsledků jeho práce podrobněji. Major si předně všímá vlastního vlivu Hegelovy filozofie po r. 1830 a hlasů, které se proti Hegelově filozofii počaly ozývat. Zde vystupuje do popředí pozornost, již věnuje pozdní

Schellingově kritice Hegela. Hegel podle Schellinga pojal dialektiku ryze racionalistický, jeho logické kategorie jsou ryzí prázdné abstrakce.

Schellingova kritika Hegela má i pozadí náboženské, Hegel se podle Schellinga prakticky kloní k racionalistickému pantheismu. A právě z tohoto důvodu se stal Hegel předmětem kritiky i z řady jiných theistických filozofů, kteří nemuseli zastírat vysloveně konzervativní pozice jako Schelling.

Velkou pozornost věnuje Major rozchodu Feuerbacha s Hegelom a jeho přechodu na protihegelovské pozice. Počínaje rokem 1839 se stala Feuerbachovi Hegelova filozofie racionální mystikou, což ovšem nemusí být contradictio in adjecto. Na studiu středověké mystiky se dá totiž dosti dobře ukázat, že jistá její odnož mohla tendovat k racionalismu. Feuerbach tak revidoval své někdejší stanovisko k Hegelově filozofii, když uznával její kritický postoj ke křesťanskému náboženství. Adekvátnější a konkrétnější byla kritika Hegela uskutečněna A. Rugem, který postřehl dobovou vázanost Hegelovy filozofie a rozpor Hegelovy dialektiky a vlastního systému. Z Majorovy práce vyplývá, že se zvláště ve čtyřicátých letech 19. století, tedy v době, jež bezprostředně předcházela revoluci 1848, počala znovu negativně diskutovat Hegelova závislost na pruském státě. Šlo o kritiku, která vyvrcholuje v knize Haymově. Ovšem na druhé straně stoupenci starého pruského konzervatismu jako byl Stahl, dobře pochopili, že právě Hegelova dialektika se může stát nástrojem revoluce. Hegelovu dialektiku pak vysvětlovali jako znásilnění skutečnosti.

Čistě filozoficko-historický pohled ovšem přece jen zužuje spektrum. Mluví-li se o Hegelovi jako myšlenkovém diktátoru Pruska, pak se věci značně zjednodušují a podléhá se samotnému výrazivu hegelianů. Podotkneme, že

Hegelův vliv se málo projevil ve vlastních společenskovědních konkrétních disciplínách. Např. nulový byl dopad v historiografii, která se proti hegelovskému znásilnění historické skutečnosti postavila a vypracovala metodologii, jež se přímo bila s principy Hegelovy filozofie. L. von Ranke se postavil proti zobecnění a zdůrazňoval historickou individualitu, byl proti progresivní koncepci vývoje, v němž se uskutečňuje svoboda, vyzdvihl relativismus proti dialektické kritičnosti porozumění, jež přitaká danému. Ukazuje se, že tito historičtí odpůrci Hegelovy dialektiky dobře tušili, že Hegelova filozofie odmítá přitakání danému.

Doposud nebyla dosti dobře vyřešena otázka, proč revoluce 1848 ukončila období hegelianismu ve filozofii. Důvody, které uvádí Major, že začíná éra pozitivistického scientismu, jsou sice významné, ale nevysvětlují vše. Spíše se nabízí i otázka, zda se Hegelova filozofie nezdiskreditovala, ježto s další revolucí, nezbyla revoluce francouzská, prakticky nepočítala, zda nezmizely historické reality, na něž byla vázána. Proč však nebylo využito její učení o buržoazní společnosti právě v okamžiku, kdy se tato počala plně rozvíjet? Zde činí výjimku Lorenz von Stein, jímž se ovšem Major nezabývá. Co zbylo z Hegelovy filozofie, to byly jen určité složky, jichž se používalo izolovaně a spojovaly se s vlastním konkrétním výzkumem; tehdy ovšem působily velmi pozitivně, vezměme jen např. v něčem doposud nepředstižené Zellerovy dějiny řecké filozofie. A Zeller je Majorem řazen právě do tábora starohegelovců. Ve filozofii se jinak stal od šedesátých let 19. století dominantní novokantismus, což mělo své příčiny v tom, že novokantismus se soustředil na matematicko-konstruktivistické prvky v Kantově filozofii a vlastní metafyzické a dialektické otázky spjaté s Kanto-

vou filozofií a vývojem německého idealismu byly zasunuty hluboko do pozadí.

Ovšem je nutno podotknout, že Hegelova filozofie nebyla plně umrtvena i v jiném směru, naopak se objevuje ve spojení s historickou koncepcí německého liberalismu, který bohužel vyústil v Bismarckově „řešení“. Platí to především o G. Droysenovi, který byl při své koncepci helenismu podnícen Hegelem a konec konců stopy Hegela jsou patrné i v jeho spisu o historiografii (*Historik*), jejíž „porozumění“ má mnohem širší a kritičtější dosah než „porozumění“ (*Verstehen*) u Ranke. V této souvislosti je možno chápat i Diltheye, který se proti pronikajícímu pozitivismu snažil vypreparovat prvky německého myšlení první poloviny 19. století. Považovat přesto Diltheye již v období před spisem o mladém Hegelovi za iniciátora novohegelianismu, je poněkud neúměrné. Dilthey ovšem kolem Hegela již v šedesátých letech 19. století jaksi kroužil, viděl, že by se zde dalo mnohé získat a rozšířit tehdy zaběhnutou historickou metodologií. V tomto se v mnohém jiném neliší od Droysena.

Jinak je velmi přiléhavá Majorova charakteristika Diltheyova spisu o mladém Hegelovi. Zdůraznil bych ovšem více, že v mladém Hegelovi se nedají koncepce dialektické racionality, obřežující reálné protiklady doby, přeceňovat — devadesát procent látky tvoří přece jen problematika historicko-theologická, ne dosti dobře pojmově uchopitelná, a Dilthey podstatně přispěl k jejímu dešifrování.

Major zevrubně pojednává o příčinách obnovení zájmu o Hegela v dvacátém století. Ukazuje, že tuto skutečnost se pokusila reflektovat již samotná buržoazní filozofie (a buržoazní filozofie a [buržoazní novohegelianismus]), počínaje Windelbandem, Glocknerem, Lassonem a Kronerem. Z hlediska společenských podmínek vzniku

novohegelsonismu zde ovšem stojíme nadále před řadou problémů. Předně se předcházející novokantovství silně vyvíjelo v období Bismarckově, tedy v období silného státu, přesáhlo však až do výmarské republiky. Jeho liberální charakter se zde dá dokázat především u Rickerta a Cassirera. Dalo by se říci, že společnost v období imperialismu potřebovala silnější ideologii a filosofii než bylo novokantovství, ovšem uvažme, že i v pozdějším období imperialismu a v době současné tato filosofie nebyla oddiskutována a prožívá své renesance. Novohegelovství se rozhodně nestalo určujícím směrem v ideologii německého imperialismu. Objevuje-li se v určité variantě „silné ideologie“ v období první světové války, je to záležitost pouze partiální — snaha nalézt vzory pro současnou výbojnou politiku imperialistického Německa týkala se i jiných ideologických a vědních směrů a to ve větším rozsahu. Připomeňme zde novorankovské historiky.

K imperialistické válce se přihlásila skoro celá fronta německých duchovněd, tedy využívání Hegelových zmínek o válce, vzatých z jiné souvislosti, je více méně záležitostí oportunní. Za prvé světové války vznikají ovšem zárodky koncepcí interpretace Hegelovy dialektiky, jež se měly stát nosné právě pro výmarskou republiku a pro interpretaci Hegela po druhé světové válce. Máme na mysli pronikavou studii E. Troeltsche o Hegelovi, jež byla později začleněna do jeho spisu o historismu. A byl to právě Troeltsch, jenž se jasně dovedl postavit za výmarskou republiku.

Hegelianismus výmarské republiky nelze zdaleka vydávat za ideologii, jež by byla zaměřena proti republice samotné. Proto je konec konců málo důkazů, jak vyplývá i z jednostranné práce Topitschova žáka Huberta Kiesewettera, *Von Hegel zu Hitler*, Hamburg 1979. Naopak i právní filosofie,

kteřá se Hegelem zabývala, např. Rosenzweig, přispěla k reálnému výkladu Hegelovy právní filosofie. U Kiesewettera — podobně tomu bylo už u Poppera — mají jeho důkazy toho sloužit citacemi z autorů, kteří se k hegelovcům počítat nedají, jako např. J. Binder nebo C. Schmitt. Totéž platí i pro spojení hegelovců s fašismem. Autoři jako je Kiesewetter, a samozřejmě i Popper nezamítají, že oficiální fašistická ideologie Hegela zásadně odmítala jako myslitele liberálního. Stačí si v tomto smyslu přečíst Rosenbergův *Mythus dvacátého století* anebo A. Bäumlera, jehož Kiesewetter přiřazuje k hegelovcům. Sám Th. Haering, autor obsáhlé studie o mladém Hegelovi — škoda, že se jí Major nezabýval — něhož se dají prokázat souhlasná místa s fašistickou ideologií, se ovšem za novohegelovce nepovažoval.

Problém i po přečtení Majorovy práce zůstává, koho počítat k novohegelovcům. Major sa v podstatě zabývá Glocknerem a Kronerem. Novohegelianismus je jen např. u Glocknera průchodní stadiem. Pro oba, Kronera a Glocknera bylo typické, že v podstatě vycházeli z kontovského transcendentalismu, který viděli rozvinut dalším vývojem německého idealismu. V tomto směru nadhodili řadu důležitých problémů např. v otázce spojení subjektu, formy a obsahu, názoru o pojmu a podobně. Na druhé straně však se u nich objevují tendence Hegela iracionalizovat. Jejich podstatná chyba byla jistě v tom, že ignorovali starší společenské souvislosti Hegelovy filosofie a tím jim unikly i podstatné problémy Hegelova filosofického vývoje.

Major v úvodu vyloučil z okruhu zájmu svých rozborů některé náběhy k jiné interpretaci Hegela, jež se počínaly formovat u některých filosofů, ovlivněných Heideggerovým výkladem Hegelovy *Fenomenologie ducha* (Mar-

cuse, Kojève), zde šlo o interpretaci, která se později projevila u Hyppolita, a jež vede i k širším pohledům, nadhazujícím problematiku, jíž byla schopna vyřešit až marxistická filosofie.

Zásluhou Majorovy práce zůstane, že je první vyčerpávající marxistickou studií o tomto problému a má význam nejen pro filosofy, nýbrž i pro historiky a reprezentanty jiných společenskovedních disciplín.

Jaroslav Kudrna